146836 - Velayette Anneanne, Babadan Daha mı Öncelikli?

Soru

Kız kardeşim bir trafik kazasında vefat etti. Geride üç küçük kız bıraktı, en büyüğü beş yaşında. Bu çocukların velayeti babalarına mı, yoksa annemin annesi olan anneannelerine mi aittir? Şu an çocuklar anneanneleriyle birlikte yaşıyor. Baba ise çocukları istemekte ve eğer velayet anneanneye aitse bununla ilgili şer'î delil talep etmektedir. Ayrıca kazaya sebep olan araçta direksiyonda baba vardı ve aşırı hızlıydı. Bu durumda babaya diyet gerekir mi? Bu olay kasıtsız öldürme sayılır mı?

Detaylı cevap

Allah'a hamd olsun.

Birincisi:

Velayet, küçük çocuğun zarar görecek durumlardan korunması ve onun terbiye ve bakımının üstlenilmesi.

Cumhur (âlimlerin çoğunluğu), annenin vefatı veya velayet için ehil olmaması durumunda, en önce velayet hakkının kadının kendi annelerine, yani çocuğun anne tarafındaki büyükannelerine, derece derece en yakından başlayarak geçtiği görüşündedir. (Bkz. el-Muğnî, 8/197; el-Mavsûa el-Fıkhiyye, 15/122)

Bununla birlikte, bazı âlimler —özellikle İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye rahimehumallah— babanın, anneanneye tercih edilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

İbn Kayyim bu konuda şöyle der:

"Kadınlar; çocukların bakımı, terbiyesi, şefkati ve sabrı konusunda erkeklere göre daha ehildir. Bu yüzden, şeriat velayet hakkını annelere öncelikle vermiştir.

Baba ise malî ve genel maslahatları sağlama konusunda daha güçlü olduğundan, evlendirme ve mal yönetiminde önce gelir.”

Buna binaen, anneye öncelik verilmesinin sebebi velayet konusunda baba tarafına tercih edilmesi, annelik sebebiyle midir?, yoksa kadınların velayet ve terbiye maksadını erkeklerden daha iyi yerine getirebilmeleri sebebiyle midir?

Bu meselede insanlar arasında iki görüş vardır ki her ikisi de Ahmed b. Hanbel mezhebinde rivayet edilmiştir. Bu görüşlerin etkisi, “asabe” (baba tarafından akraba) olan kadınların, anne tarafından akrabalara mı yoksa onların tersine mi önce geleceği konusunda ortaya çıkar. Mesela: anneanne, babaanneler, baba tarafından kız kardeş, anne tarafından kız kardeş, teyze, hala, anne teyze, baba teyze ve teyzelerle halalardan anne vasıtasıyla akraba olanlar ile baba vasıtasıyla akraba olanlar…

Bu hususta İmam Ahmed’den iki rivayet vardır:
Birincisi: Anne tarafından akrabaların, baba tarafından akrabalara tercih edilmesi.
İkincisi (delil bakımından daha sahih olanı) ve İbn Teymiyye’nin tercihi: Baba tarafından akrabaların öne alınmasıdır.

Hırakî, “Muhtasarı”nda bu görüşü şöyle zikretmiştir:
“Baba tarafından kız kardeş, anne tarafından kız kardeşten ve teyzeden daha önceliklidir. Baba teyze, anne teyzeden daha önceliklidir. Buna göre babaanneler, İmam Ahmed’in bir rivayetinde belirttiği üzere, anneannelerden önce gelir.”

Ve dedi ki:
“Doğru olan, eşitlik halinde kadını öncelik tanımaktır. Nitekim anne ile baba eşit derecede olduklarında anneye öncelik verilmiştir. Dolayısıyla eşit derecede olan erkeğin kadına tercih edilmesinin bir yolu yoktur; çünkü kadında bakım, şefkat ve terbiye yönünden kuvvetli sebepler vardır.”

Rahimehullah şöyle devam etmiştir:
“Şeyhimiz İbn Teymiyye bu konuyu başka bir kriter ile düzenlemiş ve şöyle demiştir:
‘Çocuğun bakım ve terbiyesi/ velâyeti, şefkat, terbiye ve incelik üzerine kuruludur. Bu vasıfları en

iyi taşıyanlar, velayet açısından en öncelikli kişidir. Bu durumda akrabaları arasında en yakını ve bakım vasıflarında en güçlü olana öncelik verilir. Eğer aynı derecede olan iki veya daha fazla kişi varsa, kadın erkekten öne geçirilir. Bu sebeple anne baba üzerine; nine dede üzerine; teyze dayı üzerine; hala amca üzerine; kız kardeş erkek kardeş üzerine tercih edilir. Eğer ikisi de erkek veya ikisi de kadın ise aralarında (aynı derecede olduklarında) kura çekilir. Eğer dereceleri çocukla olan yakınlık bakımından farklıysa ve aynı taraftan (anne veya baba tarafından) iseler, çocuğa en yakın olan tercih edilir. Örneğin kız kardeş, kendi kızına; teyze, anne-baba teyzesine tercih edilir. Eğer farklı taraftan iseler (mesela anne tarafından ve baba tarafından), örneğin hala ile teyze, baba tarafı kız kardeş ile anne tarafı kız kardeş, babaanne ile anneanne, baba teyze ile anne teyze gibi durumlarda bir rivayete göre baba tarafı öne geçirilir.'" (Zâdü'l-Me'âd, 5/438–451)

Şeyh İbn Useymîn (rahimehullah) dedi ki:
"Müellifin zikrettiği bu sıralama, ne bir delile ne de illetli bir gerekçeye dayanmaktadır. İçinde bir takım çelişkiler vardır ve gönül buna tam anlamıyla yatmamaktadır. Bu sebeple âlimler, velayet sıralamasında farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Ancak bunların hiçbiri sağlam bir esasa dayalı değildir. Bu yüzden İbn Teymiyye, mutlak olarak en yakın olanı öne geçirmiştir; ister baba olsun, ister anne, ister baba tarafından ister anne tarafından olsun… Eğer aynı derecedelerse kadın tercih edilir. Eğer ikisi de erkek veya ikisi de kadın ise aynı tarafta olmaları hâlinde kura çekilir; aksi takdirde baba tarafı öne geçirilir.

Bu kriter, İbn Kayyim'in de tercih ettiği görüştür ve en uygun ölçüdür. Buna göre:
Anne ile dede varsa, anne öne geçirilir (çünkü daha yakındır).
Baba ile anneanne varsa, baba öne geçirilir (çünkü daha yakındır).
Anne ile baba varsa, her ikisi eşit derecede olduğundan anne öne geçirilir.
Dede ile nine varsa, nine öne geçirilir.
Dayı ile teyze varsa, teyze öne geçirilir.

Buna göre, anne tarafından nine ile baba tarafından nine karşılaştırıldığında, İbn Teymiyye'nin kaidesine göre baba tarafından nine öne geçirilir; bu, müellifin gittiği görüşe aykırıdır." (Şerhu'l-Mumti', 13/536)

Sonuç: Mesele, âlimler arasında ihtilaflıdır. Baba ile nine, çocukların menfaat ve maslahatında anlaşmalıdırlar. Anlaşmazlık olursa, karar mercii şer'î mahkemedir.

İkincisi:

Eğer koca, aracı aşırı bir hızla sürmüş ve bu nedenle makul hızla önlenebilecek bir kazayı önleyememişse, kazanın faili durumundadır. Bu durumda kazada ölen her kişi için "kasıtsız öldürme kefareti" gerekir; ayrıca ölenin mirasçılarının talebi hâlinde diyet de ödenir. Ancak diyet, "âkılesi" (baba tarafından akrabaları) tarafından ödenir; çünkü bu, kasıtsız öldürmedir. Eğer âkıle ödeyemezse, bizzat kendisine vacip olur.

Kazanın, aşırı hızdan veya kazayı önleyecek tedbiri almamaktan kaynaklandığı hususu ehil bilirkişilere sorulur.

Şeyh Muhammed b. İbrâhîm (rahimehullah) şöyle demiştir:
"Bize, Arar Mahkemesi Başkanı'nın 19/2/1383 tarihli, 125 sayılı yazısı ulaştı. Yazıda şu soruluyor: Kasîm yolunda bir araç devrilmiş, bir kişi ölmüş, bir kişi yaralanmış. Sürücü, 'Ön lastik patladı, yoksa saatte 60 kilometreden fazla hız yapmıyordum; frenler sağlamdı ve tecrübeli bir şoförüm' diyor.

Cevap: Hamd Allah'a mahsustur. Asıl olan, sürücünün zimmetinin beraatıdır. Eğer sürücünün, aşırı hız, fren arızası, lastik zayıflığı, aracın kapasitesinden fazla yükleme gibi kusur sayılan bir ihmali veya aşırılığı sabit olursa, o zaman sorumlu tutulur. Aksi takdirde, ondan ancak yemin alınır." (Fetâvâ Şeyh Muhammed b. İbrâhîm, 11/278)

En doğrusunu Allah bilir.